

ведення даних процесуальних дій з урахуванням в тому числі і потреб трансгендерних осіб (на підставі відповідної довідки спеціаліста – розміщення таких осіб в одиночних приміщеннях під час застосування окремих запобіжних заходів; забезпечення участі осіб відповідної статі (слідчий, поняті) при проведенні певних слідчих (розшукових) дій тощо).

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11. 1950 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Крижановський Олексій Миколайович

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛИМ**

Захист осіб, які стали жертвами злочинів (потерпілими), є одним із головних напрямів міжнародно-правового захисту прав людини. Тією або іншою мірою ряд актів міжнародного права стосується регулювання даної проблеми, що дозволяє говорити про існування мінімальних міжнародно-правових стандартів забезпеченості. Відповідно, при розгляді питань захисту потерпілих правомірно ставити питання про те, чи дотримуються ці стандарти в законодавстві України, наскільки адекватно і повно міжнародно-правові принципи захисту потерпілого реалізовані в кримінально-правових нормах нашої держави. Акти міжнародного права дозволяють з'ясувати і сформулювати сутність проблеми захисту в більшості держав і основні напрями вирішення цієї проблеми.

Так, у преамбулі Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 28.06.1985 JNk R(85)11 вказано, що Рекомендації прийняті з урахуванням того, що цілі системи кримінального правосуддя традиційно формувалися з погляду норм, які першочергово стосуються відносин між державою і правопорушником, і внаслідок цього робочий механізм такої системи інколи може посилювати, а не полегшувати проблеми потерпілої особи [1].

Однак механізм захисту прав потерпілого характеризується такими ознаками:

а) рівною мірою потребує зміцнення довіри потерпілого до кримінального правосуддя та переконання його співпрацювати з органами правосуддя як свідка;

б) в рамках системи кримінального правосуддя необхідно звертати більше уваги на заподіяну потерпілому фізичну, психологічну, матеріальну і соціальну шкоду;

в) потребують розгляду заходи, що доцільно для цього прийняти (для задоволення потреб потерпілого);

г) заходи захисту потерпілого не обов'язково повинні вступати у суперечність з іншими цілями кримінального права та кримінального судочинства;

д) слід приділяти більше уваги потребам потерпілій особі на всіх етапах кримінального процесу. Таким чином, як цілі даного міжнародного правового акту, вказані положення повинні застосовуватися при телеологічному тлумаченні як самого акта, так і нормативних актів, прийнятих на його виконання, або зобов'язаних враховувати його положення.

У міжнародно-правових актах наголошується необхідність проведення роз'яснювальної роботи щодо зниження рівня віктимізації та надання допомоги і виплати компенсацій жертвам злочинів. При визначенні підстав для визнання осіб жертвами злочину слід виходити із того, що загальновизнані норми Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою (прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН в 1985 р.) [2] лежать в основі ст. 8, 55 Конституції України [3]. У Декларації підставою визнання особи жертвою злочину названо заподіяння шкоди в результаті вчинення діяння, що порушує чинні національні кримінальні закони.

Стаття 55 Конституції України [3] є базовою нормою в комплексному правовому інституті норм, спрямованих на захист жертв злочинів і зловживань владою. Вона проголошує, що права потерпілих від злочинів і зловживань владою охороняються законом, а держава забезпечує потерпілим доступ до правосуддя і компенсацію заподіяної шкоди. Таким чином, ці норми з погляду ступеня визначеності є нормами-принципами, оскільки формулюють тільки загальне положення, визначають таким чином характер і спрямованість пра-

вового регулювання даного вигляду суспільних відносин. Друга належить до представницько-зобов'язуючих норм і регулює відносини разом з іншими нормами.

До умов, за наявності яких може або повинна реалізуватися дана норма, відноситься вказівка на суб'єкт названих конституційних прав. Норми, що закріплюють обставини (юридичні факти), за яких суб'єкт визнається таким, що потерпів від злочину або зловживання владою, і правові наслідки у разі порушення диспозиції конституційної норми ст. 55, містяться в джерелах інших галузей права. За характером правил поведінки диспозиція норм є зобов'язуючою. Держава бере на себе зобов'язання із забезпечення, гарантування прав жертв: право на доступ до правосуддя і право на отримання компенсації заподіяної шкоди від того, хто цю шкоду заподіяв (у тому числі і від третіх осіб). При порівнянні положень ст. 55 Конституції України [3] з міжнародно-правовими нормами, що закріплюють вказане право, впливає положення, що вказані норми закону не суперечать положенням останніх. Оскільки в Конституції України імplementовано норму про права жертв з Декларації ООН, то переважним є підхід, що дозволяє ототожнювати конституційне поняття «потерпілий від злочинів» не кримінально-процесуальним поняттям потерпілого, що є досить вузьким і стосується лише одного боку статусу потерпілого, а з поняттям «жертва злочину», сформульованим у вказаній Декларації [2].

Вивчення міжнародно-правових актів дозволяє нам дійти висновку, що права жертви як права людини є системою суб'єктивних прав, що передбачає можливість відновлення правового статусу особи, порушеного в результаті протиправної поведінки. Ця система включає гарантії цих прав і свобод. У зв'язку із закріпленням даного міжнародного стандарту в Конституції України права жертв набули нової якості. Вони складають основу, так би мовити ядро, правового статусу жертв. Тому права жертв, що містяться в галузевому національному законодавстві, в сукупності конкретизують зміст конституційних прав жертв.

Проведений нами аналіз положень актів міжнародного права показав, що в них безпосередньо передбачено захист прав потерпілого (жертви). Термін «жертва» тлумачиться як особа, якій індивідуально або колективно була заподіяна будь-яка шкода, від тілесних ушкоджень до моральної шкоди, або моральні страждання, або суттєве порушення її основних прав в результаті дії або бездіяльності, якою порушено чинні положення національного кримінального закону. Також терміном «жертва» охоплюються й особи, яким індивідуально або колективно було заподіяно аналогічну шкоду в результаті дії або бездіяльності, яка являється порушенням не національного кримінального закону, а міжнародно визнаних норм, що стосуються прав людини.

Таким чином, особа може вважатися жертвою незалежно від того, чи було правоохоронними органами встановлено та притягнуто до кримінальної чи іншої відповідальності правопорушника, чи був він відданий до суду або засуджений чи ні. Також не має значення характер взаємовідносин між жертвою і порушником її прав, оскільки жертвою від протиправних дій правопорушника можуть бути визнані родичі або близькі особи, що стали жертвами, наприклад, сімейного насильства чи інших незаконних діянь.

Це дозволяє нам дійти висновку, що правові норми із захисту прав потерпілих не повинні залежати від факту криміналізованості того чи іншого діяння в контексті національного законодавства, оскільки існує й інший критерій протиправності – порушення прав людини, сформульованих та закріплених в актах міжнародного права. І це є правильним, оскільки мають місце і такі ситуації, коли в національному законодавстві наявними є ефективні норми про відшкодування збитків потерпілій особі, але вони стосуються лише потерпілих від злочину. І тоді шкода, заподіяна міжнародно визнаним правам людини діянням, яке формально в даній державі не визнається злочином, не буде відшкодована. Міжнародні акти передбачають право жертв на доступ до механізму правосуддя і швидку компенсацію за нанесені ушкодження відповідно до національного законодавства. У тих випадках, коли це необхідно, слід створити і закріпити судові та адміністративні механізми з метою забезпечення жертв можливістю отримати компенсацію за допомогою офіційних або неофіційних процедур, які несуть оперативний характер, будуть справедливими, недорогими і доступними.

Крім того, акти міжнародного права вказують на необхідність відповідності судових та адміністративних процедур потребам жертв в плані запобігання невинуватим затримкам при розгляді справ й ефективного виконання рішень про надання компенсації жертвам. При відповідних обставинах правопорушники або треті сторони, що несуть відповідальність за їх поведінку, повинні надавати справедливу реституцію жертвам або членам її сім'ї (у разі загибелі жертви). Така реституція повинна включати повернення власності або грошову компенсацію заподіяної шкоди.

1. Рекомендация R (85)11 Комитета министров государствам-членам относительно положения потерпевшего в рамках уголовного права и уголовного процесса от 28 июня 1985 года. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>. Дата звернення: 20.02.2019.

2. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью. Резолюция 40/34 Генеральной Ассамблеи от 29 ноября 1985 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114. Дата звернення: 20.02.2019.

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>. Дата звернення: 20.02.2019.

Лопасва Олена Миколаївна
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Водоп'ян Денис Володимирович
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НЕДОСКОНАЛОСТІ ОЗНАК БАНДИТИЗМУ ЗА СТАТТЕЮ 257 ККУ

Бандитизм, згідно зі ст. 257 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) – вид організованої злочинної діяльності, яка включає в себе відповідальність за такі дії: організацію озброєної банди, участь у банді та участь у нападі, вчинюваному бандою. Для притягнення винної особи за ст. 257 ККУ достатньо вчинення нею хоча б однієї з вищевказаних дій [1, с. 113]. Однак для того щоб кваліфікувати такі дії за ст. 257 ККУ, вирішальне значення має встановлення для банди специфічних рис: озброєність та мета нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян. Щодо першої ознаки, то вона досить не досконала, адже озброєність банди характеризується двома чинниками [2, с. 2–6]. Об'єктивно визначено, що банда буде озброєна, якщо хоча б у одного з її учасників є предмети, вказані в пункті 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», в котрій зазначено, що «відповідно до названої Інструкції (з0637-98) та інших нормативних актів, до вогнепальної зброї, яка є предметом злочинів, передбачених статтями 262–264, 410 КК, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей). Предметом злочину, передбаченого ст. 264 КК (2341-14), крім зазначених вище видів вогнепальної зброї, може бути також гладкоствольна мисливська зброя» та далі вказано, що не підлягає під ознаки озброєності банди «пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети (револьвери), пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, ракетниці, а також вибухові пакети й інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до предмета злочинів, відповідальність за які настає за статтями 262, 263 КК (2341-14)» і володіння банди холодною зброєю також вважається ознакою озброєності [3].

На думку вчених, останнє визначення, зазначене останнім абзацом п. 4 ППВСУ № 3 26.04.2002, є не досить коректним в аспекті протидії організованій злочинності. Наприклад М. І. Хавронюк вважає, що банда буде озброєна тоді, коли хоча б у одного з її учасників є предмети, які спеціально пристосовані для враження людей, не мають іншого (господарського, спортивного) призначення та на які поширюється спеціальний правовий режим (вони є об'єктом дозвільної системи або носіння їх громадянам заборонено). Це вогнепальна і холодна військова, мисливська і спортивна зброя, саморобна чи перероблена зброя (зокрема обрізи), вибухові пристрої, інші аналогічні пристосування, що і зазначено в ППВСУ № 3 26.04.2002. Далі М. І. Хавронюк зазначає, що має враховуватись як озброєність банди наявність в її розпорядженні пневматичних чи газових рушниць, пістолетів, револьверів, металевих, електрошокових чи інших аналогічних пристроїв, однак за умови, що вони належать до типів, використання яких громадянами потребує спеціального дозволу (зокрема пневматична зброя зі швидкістю польоту кулі понад 100 м/сек., газові пістолети і револьвери, газові балони, споряджені газом нервово-паралітичної дії) [4, с. 865]. Таке трактування буде більш ефективним для виконання цілей та завдань кримінального судочинства, адже є такі прецеденти, коли притягнути до відповідальності за ст. 257 ККУ не вдається через те, що